

EMIL VIŠŇOVSKÝ (ed.):**Univerzita, spoločnosť, filozofia: realita *versus* hodnoty**

Bratislava: PhDr. Milan Štefanko – IRIS 2014, 201 s.

Otázka vysokoškolského vzdelávania je dnes viac než páľčivá. Diskusie o problémoch školstva sú priam žiaduce, no napriek tomu v našom slovenskom prostredí takéto diskusie takmer úplne absentujú. Tento rok môže čitateľ konečne siahnuť po knižke, ktorá načrtáva túto oblasť problémov. Editor E. Višňovský a kolektív autorov tematizujú charakter univerzitného vzdelávania a akademického vedeckého výskumu. Kniha je rozdelená do troch tematických blokov. Konkrétne sa autori venujú jeho spoločenskému kontextu, etickým aspektom a hodnotám. Ďalej upozorňujú na problémy univerzitnej vedy a výskumu, na ich hodnotenie, financovanie a pracovné podmienky. Napokon sa „reflektuje akademická kultúra, jej intelektuálny rozmer, verejný diskurz o nej a jeho pozadie, ako aj korene v antickej kultúre“ (E. Višňovský: *Úvod*, 9). Zámerom kolektívnej monografie je predovšetkým poukázať na skupinu problémov súvisiacich s univerzitným vzdelávaním a výskumom, načrtnúť rôzne aspekty tohto problému, otvoriť diskusiu o tejto téme a oslovit čitateľov, ktorým záleží na osude univerzít a na obnove jej pôvodných akademických hodnôt.

Otázka vzdelávania a školstva, do ktorej patrí aj vysokoškolské vzdelávanie, je komplexným problémom, ktorý má niekoľko vrstiev. Pre lepšiu orientáciu by som rozlíšil aspoň tri úrovne tohto problému. Toto rozlíšenie autori monografie nerobia, ale verím, že nám pomôže lepšie sa orientovať v tejto téme. Prvá úroveň sa týka priamo účastníkov vzdelávacieho procesu a ľahko ju vidíme na prvý pohľad. Ide o každodenné problémy žiakov, študentov, učiteľov, rodičov, prípadne ostatných účastníkov vzdelávacieho procesu. Druhú vrstvu problému tvorí predovšetkým ministerstvo školstva a všetky s ním súvisiace orgány – zákonodarstvo, všetky byrokratické orgány, smernice, normy a pod. Tretiu úroveň problému predstavuje kultúra ako taká, spoločenské hodnoty, ciele, vízie, obraz sveta a chápanie človeka. Tie ležia hlboko pod povrchom a som presvedčený o tom, že tvoria koreň problému. Tu sa dostávame na úroveň, ktorá presahuje problém vzdelávania a integruje ho do širšieho kontextu celospoločenskej kultúrnej a duchovnej krízy. Pri filozofickej analýze otázky vzdelávania sa musíme pohybovať aj na tejto úrovni, no konkrétne kroky k prípadnému zlepšeniu situácie sa robia ľahšie na druhej úrovni, kde sa vytvárajú všetky konkrétne podmienky priebehu vzdelávania.

Predkladaná monografia sa sústreďuje na otázky univerzitného vzdelávania a vedeckého výskumu. Tematizuje sa akademická situácia, kriticky sa reflektuje, poukazuje sa na nedostatky, prekážky, ktoré by sa dali (niekedy aj ľahko) odstrániť. No hľadajú sa aj skutočné hodnoty, na ktorých by mala stáť akademická kultúra. Autori musia vo svojom bádaní nájsť či znovu objaviť stratené hodnoty, ktoré sa nenápadne premenili na nedô-

stojné a utilitárne ciele uponáhľanej, ekonomicky nenásytnej modernej spoločnosti. Aké sú pôvodné hodnoty a ciele univerzitného vzdelávania? Aké by mali byť teraz? Vieme ich ešte vôbec formulovať?

Klasický ideál vzdelávania má za cieľ harmonický rozvoj človeka, rozvoj tela i duše, má umožniť každému individu plne rozvinúť svoje vlohy. Absolvent by mal byť schopný zúčastňovať sa na kultúrnom, sociálnom a ekonomickom živote spoločnosti. V ideálnom prípade pedagóg je osobnosť, ktorá „je predovšetkým vychovávateľom slobodných, kriticky uvažujúcich a zodpovedných jedincov“ (F. Škvrnda: *Akademické hodnoty v antike*, 187). Namiesto rozvíjania týchto schopností sa dnes orientuje vzdelanie na množstvo encyklopedických poznatkov, ktoré človek nadobúda mechanicky a ktoré nemajú ambíciu vnútorne ovplyvniť osobnosť človeka. Pôvodné ciele boli postupne nahradené. Dnes už ani poriadne nevieme, aké sú hodnoty univerzitného vzdelávania. Zdá sa, že slúži politickým a (predovšetkým) ekonomickým záujmom. Praktiky univerzitného života sa čoraz viac prispôbujú spôsobom, ktoré pochádzajú z iných sfér ľudského konania, a to najmä z ekonomickej oblasti. Samotný slovník, ktorý sa používa, prezrádza mnohé. Preberajú sa termíny napríklad z oblasti bankovníctva. No nepreberá sa len slovník, ale i metódy, praktiky, hodnoty (pozri E. Višňovský: *Idea kreatívnej univerzity: prečo univerzita nie je fabrika, biznis ani úrad*, 42; pozri aj M. Tížik: *O akademickom diskurze a jazyku*, 167-168). Snáď ešte výstižnejšie sa o tom vyjadruje Kobová: „Trh a jeho logika sa preniesli aj do akademického prostredia“ (L. Kobová: *Hodnota vzdelávania a emancipácia*, 84). Kobová, ale i Bohunická, Višňovský či Buraj miestami naznačujú, že ide o problém so širším kontextom. Hodnoty trhu sa prenášajú do všetkých oblastí ľudského konania, pričom z vysokých škôl sa postupne stáva dodávateľ kvalifikovanej pracovnej sily. Širší kontext tvorí západná moderná kultúra, ktorá sa snaží „normativizovať“ správanie sociálnych aktérov všade, kde je to možné. Prejavuje sa to v nadmernej byrokratizácii, ktorá často zaťažuje aj tie najjednoduchšie činnosti. Moderný človek je priam posadnutý kvantifikovateľnosťou a snaží sa o exaktnosť často aj na úkor zjednodušenia a prílišnej unifikácie rôznych oblastí.

Hodnotenie univerzít ministerstvom školstva, akreditačnou komisiou a inými orgánmi trpí práve týmito neduhmi. Snažia sa o exaktnosť hodnotenia v tejto oblasti, a to aj na úkor zjednodušenia. Ministerstvo školstva síce má za cieľ skvalitnenie univerzitného vzdelávania, ale, ako presvedčivo ukazuje text P. Sýkora, „tak, ako je v súčasnosti nastavená celková filozofia hodnotenia vysokého školstva a od neho sa odvíjajúce financovanie verejných vysokých škôl štátom, nielenže nemôže viesť k požadovanému strategickému cieľu, ktorým je zvyšovanie kvality, ale naopak, vyvíja obrovský tlak na vysoké školy, aby svoju kvalitu, ako vedeckú, tak následne aj vzdelávaciu, neustále znižovali“ (P. Sýkora: *O súčasnom systéme hodnotenia a financovania vedecko-výskumnej činnosti na slovenských verejných vysokých školách*, 91). Nároky na univerzity tak vôbec nezodpovedajú ich pôvodnému poslaniu, ktoré som naznačil vyššie.

Antické aj ďalšie dávne hodnoty nám môžu byť inšpiráciou pri riešení súčasných problémov vzdelávania (pozri F. Škvrnda, tamže, 198), ale otázne ostáva, ako k týmto problémom vôbec pristupovať. Implementácia starších hodnôt z úplne odlišných kultúr-

nych podmienok môže byť veľmi náročná a musí prejsť transformáciou, ktorá umožní životaschopnosť starých prvkov v nových podmienkach. Najpodstatnejšia je práca na tej najhlbšej úrovni, kde sa odstraňujú hlavné príčiny problémov súčasného stavu. Kultúrne a spoločenské podmienky však nejde len tak ľahko meniť a čiastočne sa nám vymykajú z rúk. Niekedy sa zdá, že kultúrne dejiny majú svoj vlastný život, nezávislý od nás. Na druhej strane si musíme uvedomiť, že ide o našu ľudskú kultúru, o našu ľudskú spoločnosť, o naše dejiny. Všetky tieto podmienky si vytvoril človek a vďaka človeku sa aj neustále menia. Na to, aby bol intelektuál ako jednotlivец alebo ako člen intelektuálneho spoločenstva schopný svedomite pracovať na analýze kultúrno-spoločenských podmienok, ktorých neduhy ovplyvňujú aj konkrétne podmienky vo vzdelávacom systéme, je potrebné, aby mali intelektuál i spoločenstvo adekvátne prostredie a podmienky na druhej úrovni, ktoré im umožňujú vykonávať konkrétne pedagogické a vedecké činnosti. Všetky tri úrovne otázky vzdelávania sa navzájom podmieňujú, a preto je potrebné začať pracovať na riešení problému na všetkých úrovniach súčasne. Keď chceme zdôrazniť niektoré stratené hodnoty, ktoré chceme znovu presadiť do spoločenského povedomia a dostať ich aj do vzdelávacieho procesu, musíme začať pracovať sami na sebe, musíme konať v súlade s touto hodnotou aj v procese vyučovania alebo vo vedeckej práci. Štruktúry, ktoré nám v tom bránia, resp. nevytvárajú na to vhodné prostredie v dôsledku rôznych smerníc, predpisov a noriem, je potrebné prehodnotiť a prispôsobiť meniacim sa potrebám vyučujúcich, študujúcich i celej spoločnosti. To, aké hodnoty budú v spoločnosti prevládať a ako bude vnímať človek svet, závisí do značnej miery aj od toho, akí budú ľudia, ktorí vstupujú do vzdelávacieho procesu a ktorí ho opúšťajú. To, ako budú zmyslať títo ľudia, zároveň výrazne ovplyvní aj spôsob, ako si bude spoločnosť vážiť univerzitné vzdelávanie a výskum. Je nám jasné, že univerzita stratila svoj pôvodný status, že „univerzitné vzdelávanie je v kríze“ (E. Mistrík: *Hosana intelektuálnej kultúre*, 153) podobne, ako sú v kríze takmer všetky oblasti modernej kultúry. Naozaj je dnes potrebné zachrániť univerzity (I. Buraj: *Zachráňme univerzity!*, 49-64) a znovu objaviť jej stratené hodnoty, a to ešte predtým, ako sa univerzita naozaj zmení na fabriku, biznis či úrad (E. Višňovský, tamže, 32-48). Táto monografia neposkytuje presný návod na to, ako by sme mali pri tejto záchrane či renomovaní postupovať. To by sme od nej čakali priveľa. Každopádne to môže byť jeden z prvých dôležitých krokov, ktorým sa otvorí diskusia o možnostiach riešenia tohto akútneho problému, ktorému sa doteraz nevenovala dostatočná pozornosť.

Štefan Zolcer

Štefan Zolcer
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
818 06 Bratislava 1
Slovak Republic
e-mail: stefan.zolcer@uniba.sk